BIOGRAFISM ŞI PSIHOLOGISM ÎN OPERA GABRIELEI ADAMEŞTEANU

Elena MALANICI

CZU: 821.135.1.09 malanici.elena@gmail.com

The thesis „Biography and psychology in the work of Gabriela Adameșteanu” is researching Gabriela Adameșteanu's work from a biographical and psychological perspective. The biography is described by the background of Romania from the 20th century, with historical layers, where we notice intersection points with her biography. The psychology is observed by the focus on the way in which the environment and history influence the characters, capitalizing on their inner states.

Gabriela Adameșteanu, prozatoare cu un profil epic bine conturat, cunoscută în spațiul literar pentru viziunea modernă, dar și pentru notele de ironie, autoironie, pastișă, fragmentarism, care prefigurează postmodernismul, reprezintă una dintre cele mai marcante figuri din literatura română postbelică. În pofida talentului indiscutabil și a unei mari capacități de absorbție (a timpului, a istoriei, a unui fond umanitar), opera Gabrielei Adameșteanu pare să fie insuficient explorată. Este uneori simplificată și expediată facil, fiind percepută și etichetată, de cele mai multe ori, doar ca autoare a *Dimineții pierdute*. Literatura Gabrielei Adameșteanu e una a profunzimilor, a dispozițiilor imanente, a crizelor eului, care investighează omul, cu toate traumele sale și explorează problematica identitară.

Proza Gabrielei Adameșteanu evoluează prin acumulare, adică pe o orizontală care se mărește din ce în ce mai mult și cuprinde în ea temele dezvoltate în narațiunile ca atare. Neliniștea, frica, angoasa difuză, exilul interior, înstrăinarea, drumul închis (*Vară-primăvară),* oglindirea, anxietatea intrusului, anxietatea egoistului, autismul social (*Drumul egal al fiecărei zile)*, autenticitatea, jocul aparențelor, mărturisirea controlată (*Dimineață pierdută*), coșmarul, captivitatea în trecut, memoria, uitarea, pierderea identității (*Întâlnirea*), căderea, luciditatea, dialogul, solilocviul, recitirea trecutului (*Provizorat*) sunt temele care, fie sunt disparate în scrierile amintite, fie provoacă prin ele însele anumite strategii de construcție.

Un element comun al tuturor cărților Gabrielei Adameșteanu este frica, spaima indusă de Securitate, organism malefic care controlează viețile personajelor. Dacă din *Provizorat* aflăm că „prietenul cel mai bun te toarnă la Securitate” [1, p.111], din discursul lui Petru (care „suferă de mal du pays” [2]) reiese că nu există o lume fără dosare, România fiind prezentată, așadar, ca țara „suspiciunii generalizate” [3, p.20]. Una dintre temele recurente este teama de viitor, incertitudinea, este identificabilă o anxietate care se află întipărită în fiecare țesătură a textului. Această angoasă (stare de

alertă) iterativă face ca personajele să aibă multe întrebări, multe necunoscute. De aici derivă și hipervigilența lor.

Între toate scrierile Gabrielei Adameșteanu există, fie că vorbim de romane, fie că vorbim de nuvele, o legătură indisolubilă. Privită în ansamblu, întreaga literatură a prozatoarei este compusă din tot felul de anticipări și reveniri care au funcția de a reliefa caracterul deschis al operei. Dar, așa după observă Paul Cernat, importantă nu e deschiderea în sine a operei, ci „drumul ei spre închidere" [4, p.20], spre rotunjire și împlinire.

Din întreaga operă a Gabrielei Adameșteanu se poate deduce un sens profund al istoriei. Romanele comunică între ele și conduc toate către această idee de istorie în mișcare, de reflectare prismatică și polifonică a realității în sens clasic/modern. Istoria simultană presupune perioada de timp reactualizată, retrăită, rescrisă. Cel care alege să privească în urmă o face din perspectiva celui care lasă întredeschise în sine două uși. Pe una pătrunde realitatea, pe cealaltă ficțiunea, între acestea există un raport dinamic și încearcă să se domine reciproc.

Romanul *Dimineață pierdută* rămâne una dintre cele mai importante realizări ale genului din perioada comunistă și postcomunistă. Ne apare ca fiind romanul mai multor epoci, corespunzătoare perioadelor de timp evocate, la care se adaugă și vremurile de astăzi, pentru că din această scriere amplă se desprinde un anumit sens al istoriei care nu-și poate pierde valabilitatea, indiferent de tipul de societate care caracterizează la un moment dat o națiune.

Din perspectiva filiațiilor epice, proza Gabrielei Adameșteanu se situează în siajul romanului psihologic interbelic (Camil Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu), existând numeroase corespondențe tematice, atitudinale, stilistice cu Proust sau Joyce. Gabriela Adameșteanu nu folosește însă în mod exclusiv procedeele specifice romanului de analiză psihologică, adică monologul interior sau fluxul conștiinței, ci și stilul indirect liber, sau, uneori, perspectiva unui narator obiectivat. Toate aceste modalități narative, proprii fie prozei de tip obiectiv-realist, fie aceleia modernist-psihologice, se regăsesc în cuprinsul literaturii Gabrielei Adameșteanu, în diverse proporții, nuanțe sau configurări, iar prezentul capitol și-a propus să exploreze o parte a acestui univers epic de mare complexitate și revelatorie prestanță narativă și estetică.

Romanul *Provizorat* este recunoscut și el pentru predilecția spre sentiment, trăiri interioare ample, psihologism. Sanda Cordoș este de părerea că autoarea reușește să creeze „biografia unui sentiment" [5, p. 182] în acest roman, fiindcă ideatica acestuia se cristalizează în jurul construcției unui singur sentiment. Nu despre iubirea inepuizabilă este vorba, ci despre iubirea care erodează nu doar din cauza contextului nefavorabil, ci din cauza faptului că partenerii nu se pot armoniza, nu sunt capabili să își exprime sentimentele, sunt labili din punct de vedere emoțional.

Fontana di Trevi radiografiază, în registrul grav cu care ne-a obișnuit deja Gabriela Adameșteanu, o istorie instabilă, supusă schimbării, grefată pe dispoziția schimbătoare a unei femei pătimașe, prizonieră benevolă a propriei afectivități. O existență plină de încercări, de derizoriu, pe plan personal, o perioadă plină de greutăți, pe plan

istoric, astfel s-ar putea rezuma acest roman. Cartea prezintă o Românie în declin dublată de câteva destine tragice, aflate ele însele în colaps (cel mai dramatic fiind cel al Claudiei Felicia Morar). Eșecul țării poate fi detronat doar de psihologia eșecului (aflată în structura fiecărui personaj). Realitatea este abordată diferit, fiecare personaj având o percepție și, implicit, o atitudine în legătură cu evenimentele petrecute: „Înainte de a fi perceput ca un roman realist, ca document al unei epoci, volumul Gabrielei Adamesteanu își cere dreptul de a conta ca o elevată și rafinată transcriere a realității. De altfel, realitatea României din timpul evenimentelor din decembrie 1989 este prezentată din unghiuri diferite” [6].

Psihologismul în acest roman, al treilea în trilogia care o prezintă pe Letiția, se manifestă prin așteptările și revelațiile protagonistei. Situându-se la confluența dintre individ și realitate, romanul stenografiază o perioadă dezorientantă, derutantă, plină de angoase, dar explorează, în același timp, și dimensiunea umană. Boala, bătrânețea, singurătatea, lipsa toleranței (resimțită atât la nivelul cuplului, cât și la nivel social, intoleranța dintre cei aflați în țară și cei din diaspora) rămân temele în jurul cărora pivotează romanul, bătrânețea însăși fiind percepută ca o „boală de care nu te mai vindeci” [1, p. 90].

Opera Gabrielei Adamesteanu se individualizează prin această permanentă divizare a discursului narativ, împletirea dintre textura istorică și textura umană reprezentând notele primordiale ale acestui tip de scriitură. Tabloul realității se împarte, așadar, între dimensiunea interioară și cea exterioară. Autoarea *Dimineții* sondează universul crizic al personajelor și trasează, în același timp, un cerc al singurătăților, o coregrafie a alienării, a neantului, narațiunea fiind populată de o serie de personaje aflate într-o vervă a decepției, într-un instrumentar al eșecului. Toate aceste inserturi psihologice (îndoiala, tensiunea insurmontabilă, inerția, monotonia, boala, golul ontic, ratarea ca laitmotiv a nuvelelor și romanelor, personajele angoasate, devorate de plictiseală, zdrobite, acaparate de propriul eșec, cu gândurile lor limitative, eșecul, incapacitatea de a realiza ceva pe plan personal sau profesional, personaje cu nevoia lor de comunicare majoră, care rămâne, în toate cazurile, neîmplinită) dau forță ficțiunii și susțin gravitatea textelor Gabrielei Adamesteanu.

Referințe:

1. ADAMEȘTEANU, G. *Provizorat*. Iași: Polirom, 2017.
2. GHEORGHIȘOR, G. Fântâna iluziilor. În: *Ramuri*, ianuarie 2019.
3. GOLDIȘ, A. Țara biografiilor falsificate. În: *Vatra*, mai 2019, nr.5.
4. CERNAT, P. *Rezistența la timp II. Gabriela Adamesteanu între proza scurtă și roman, prefață la Gabriela Adamesteanu. Opere II*. Iași: Polirom, 2008.
5. CORDOȘ, S. *Lumi din cuvinte, Reprezentări și identități în literatura română posteblică*. București: Editura Cartea românească, 2012.
6. MOȚ, M. Realitatea și textul. În: *Apostrof*, mai 2019, nr. 5 (348).

Recomandat
***Adriana CAZACU**, dr., conf. univ.*